

MISKO KRANJEC, NA CESTI PRVEGA REDA. Kranjčeva povest Na cesti prvega reda* nekako spominja na Ingoličevo Gimnazijko, le da je tu problem mladostne erotike podan z večjo zadržanostjo in dosti manj analitično. Po drugi plati pa povest pomeni tipičen pisateljev poskus prenesti človekovo erotično doživljanje in boj za obstanek, ki se v njegovih prekmurskih delih tolikokrat povezujeta, na tla sodobnega mestnega valovanja, v miselnost moderne, dozorevajoče generacije.

Vsekakor pa ni nobena Kranjčeva novost, da glavna oseba povesti, v našem primeru mladi Aleš, pride v mesto s hribov, kjer je življenje drugačno, bolj umirjeno in pristno. Razdalja vas — mesto se je že nekajkrat pojavila v zadnjih Kranjčevih delih. Zdi se, kot da bi bila v tej relaciji skrita tiha pisateljeva nostalgija po prekmurski preproščini in po mladosti. Aleš je potemtakem predstavnik tiste izginjajoče plasti, ki nosi v sebi še tradicionalne etične norme in po njih skuša uravnati svoje življenje ter odnose med ljudmi. Toda v mestu, kjer se uči za avtomobilskega mehanika, da bi si lahko ustvaril »boljšo« eksistenco, se Aleš začne družiti z razvajeno gospodarjevo hčerko Blanko, zapleta se v nevarne pustolovščine in končno s sposojenim avtomobilom nevarno zadene mlado dekle.

Tu se zdaj sproži konfliktna situacija, konfliktna v Alešu samem. Njegova naravna hribovska, lahko bi rekli celo kranjčevska človečnost ga sili k temu, da bi se sam prijavil, okoliščine ga od tega odvrtaajo. Težo dileme skuša fant blažiti s tem, da v bolnišnici obiskuje povoženo dekle (v čemer se povest, mimogrede povedano, najbolj približuje znani Kranjčevi mehknosti), toda dokončno je dilema razrešena šele na zaključku, ko se Aleš prijavi na tajništvu za notranje zadeve.

Problem je s tem seveda rešen, vendar ga je do rešitve pripeljalo bolj pisateljevo pero ali nekoliko še fantova, iz zemlje in preprostih prednikov izvirajoča poštenost, kot pa psihološka utemeljenost. Z drugimi besedami: vsi Aleševi odnosi v povesti so preveč apriorni, da bi bili lahko prepričljivi. Pisatelju ni uspelo prodreti globlje v psiho mladega človeka, ki se s hribov preseli v mesto, pač pa je fantov odnos do lahkožive Blanke že vnaprej zadržan in prav tako odnos do prestopka določen po njegovi apriorni etičnosti. Takó je Kranjec ostal na ravni tradicionalne ljudske povesti, kakršna se je od Ciglerjeve Sreče v nesreči prek večerniških povesti še obdržala v naši prozi, prilagajajoč se pri tem času in razmeram.

Ko sem na začetku omenil podobnost med Ingoličevo Gimnazijko in med pričujočo Kranjčevo povestjo, sem mislil tudi na funkcionalnost splošnega družbenega ozračja pri oblikovanju individualnih človeških usod. Tudi Kranjec prav tako kot Ingolič z dobršno mero kritičnosti prikazuje svet odraslih ljudi, njihovo pridobitniško zagnanost in pomanjkanje vsakega smisla za dobro vzgajanje mladih ljudi. In takó je pravzaprav ta odrasli svet kriv, da mlada dekleta bredejo v razbrzdanost in da fantje z ukradenimi avtomobili povzročajo nesreče. Tako kot Ingolič postavlja nasproti meščanskemu hlastanju po uživanju nekatere preproste ljudi, ki sta jim poštenost in dobrota še glavno življenjsko vodilo, tako ima tudi Kranjec v povesti svoje rezonerje, ki mu izražajo poglede na današnjo etično zmedenost. Prvi je vratar v bolnišnici;

* Miško Kranjec, Na cesti prvega reda, povest mladih iz naših dni. Redna knjiga Prešernove družbe za leto 1968.

temu je poglavitno zlo današnjega časa v tem, da »otopeva to naše srce, ki je bilo nekoč tako natančno, tako občutljivo za grdo in lepo, dobro in zlo...« Drugi je pomočnik Janez, tihi Alešev varuh in sodnik, čigar politični aktivizem je že uplahnil v resignirano, celo cinično meditacijo. Po njegovem je »revščina znamenje tvoje nesposobnosti za življenje, ... revščine niti sindikati več ne branijo« in »ko je uspelo potisniti umsko delo na raven kurirstva, so pomembni le še tvoji mesečni in letni dohodki.«

Kranjec je torej v sicer dokaj naivno fabulo vpletel nekaj zanj značilne meditacije o dobrem in zlem, jo prilagodil današnjosti in tako navzlic preprosti zgodbi izrazil v povesti tudi samega sebe.

Povest Na cesti prvega reda je tedaj povest v tradicionalnem pomenu besede. Miško Kranjec je z njo ustvaril tekst, ki se z neko stabilnostjo pisateljevega pogleda na svet in ljudi navezuje na njegova prejšnja dela, ki pa hkrati skuša zaznamovati najnovejše tokove časa. Zgodba je sicer aktualna, kljub temu pa se ob branju ves čas ne moremo ubraniti vtisa, da je Kranjec še vedno najbolj pristen takrat, ko opisuje svoje Prekmurce. Presajanje njegove motivike o ljubezni in boju z življenjem v moderno, neprekmursko okolje ima v tej povesti toliko uspeha, kolikor so akterji fabule še zakoreninjeni v naravnih stvareh.

A ob določenih slabostih, ki v glavnem zadevajo skonstruiranost nekaterih oseb, je treba poudariti pisateljevo silno navezanost na preproste, od civilizacije nepokvarjene ljudi, to pa po malem diha tudi iz tega, sodobno družbo opisujočega dela.

Jože Šifrer

NADA KRAIGHER, MOJ LONJA. Pričevanja o naši polpretekli dobi se kopičijo. Iz širokega povprečja moremo na eni strani že izločiti tista dela, ki zaradi svoje avtentičnosti in tehtnosti prestopajo prag čiste dokumentarnosti, na drugi strani pa vse tisto, kar je rodila umetniška invencija. Prav v zadnjem času je mogoče opaziti zanimive premike v osnovnih konceptih. Vse pogosteje srečujemo knjige, ki odkrivajo marsikatero doslej odrinjeno, zamolčano resnico in ustvarjajo možnost objektivnejšega presojanja preteklosti. Apriornost linear-
nih stališč se umika treznejši presoji preživelega, s čimer resno pogloblja pomembnost stvari in pojavov, ki so imeli svojo časovno funkcijo in jim čas odmerja trajno vrednost.

Novo delo Nade Kraigherjeve *Moj Lonja** je v prvi vrsti pričevanje. Ni ga mogoče uvrstiti v enega izmed nakazanih ekstremov, sodi pa prav gotovo med tiste tekste, ki z osebno prizadetostjo in pogumom odkrivajo še nenapisane resnice. Morda je prav zaradi te ugotovitve treba povedati o njenih dosedanjih knjigah, da v splošnem nista izstopali, razen če pri prvem delu *Pet temnih svetlih let* upoštevamo izjemne ekskurze v medvojno ljubljansko družbo, denimo tisto o Otonu Župančiču, ali če pri *Začaranem krogu* izvzamemo torzo o Nikolaju Pirnatu. Obe poprejšnji knjigi pa je mogoče snovno in oblikovno postaviti v neposredno zvezo z *Mojim Lonjo*, saj je očitno, da je v njem združila in potencirala elemente vsebinsko ter formalno različnih pripovedi.

* Nada Kraigher, *Moj Lonja*. Mladinska knjiga 1967.